

STUDIA WILANOWSKIE

XXV

WARSZAWA 2018

MUZEUM PAŁACU
Króla Jana III
W WILANOWIE

W 2012 roku w Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie rozpoczęto program *Monumentum Sobiescianum*, który ma na celu zbadanie zasięgu i charakteru sławy i legendy Sobieskiego oraz roli, jaką po jego śmierci na arenie międzynarodowej odgrywała jego rodzina. Za pomocą kwerendy źródeł, literatury oraz kolekcji muzealnych i prywatnych udało się w ostatnich latach poszerzyć wiedzę na temat dzieł sztuki i pamiątek historycznych związanych z rodziną Sobieskich. Poszukiwania te dotyczyły obszarów wyznaczonych przez rekonesans Marty Gołąbek i Marka Kunickiego-Goldfingera w publikacji towarzyszącej wystawie „*Primus inter pares*”¹. W badaniach tych nie chodzi jedynie o wskazanie nowych, nieznanych dotychczas *sobiescianów*, ale także o weryfikację wiadomości z wcześniejszych opracowań. Wiele z nich do naszych czasów dotrwało w formie legendy, której źródła trudno jest nieraz precyzyjnie określić.

Na terenie dzisiejszych Włoch kilka głównych ośrodków na różny sposób było związanych z rodziną Sobieskich. Są to nade wszystko miasta, które w XVII wieku odgrywały szczególną rolę polityczną lub kulturotwórczą: Florencja, Wenecja, Turyn, Neapol, Mediolan², oraz te związane po prostu z historią Sobieskich, jak na przykład Bolonia. Wydaje się, że ze względu na zaangażowanie w antyturecką kampanię wojskową, wiele materiału ikonograficznego dotyczącego militarnej kariery Sobieskiego znajduje się również w mniejszych ośrodkach na terenach ówczesnie należących do Wenecji. Ten wątek ikonografii Sobieskiego w polskiej literaturze jest relatywnie mało rozpoznany.

Wyjątkowe miejsce na liście włoskich miast związanych z Sobieskim zajmuje Rzym – siedziba papieża wspierającego militarne wysiłki Jana III, centrum władzy Kościoła katolickiego, z kardynałami, możnymi rodami i wielkim potencjałem reprezentacyjnym, a po śmierci Jana III również czasowa rezydencja Marii Kazimiery i dwóch synów królewskich: Konstantego i Aleksandra, w końcu miejsce śmierci i pochówku Aleksandra i wnuczki Marii Klementyny. Dlatego Wieczne Miasto było jednym z ważniejszych punktów odniesienia w budowaniu legendy Jana III, *obrońcy chrześcijaństwa*, a także miejscem, w którym rodzina Sobieskich po śmierci króla bywała i zostawiła pamiątki swojej działalności³.

DZIEŁA SZTUKI I PAMIĄTKI ZWIĄZANE Z RODZINĄ SOBIESKICH – KWERENDA WŁOSKA

Zuzanna Flisowska

1 M. Gołąbek, M. Kunicki-Goldfinger, *Sobieskiego kręgi pamięci. Dzieła sztuki, miejsca i zwykle pamiątki jako ślady legendy Jana III – rekonesans włoski*, w: *Primus inter pares. Pierwszy wśród równych czyli opowieści o królu Janie III*, publikacja towarzysząca wystawie „*Primus inter pares*”, Warszawa, Muzeum Pałac w Wilanowie, 24 kwietnia – 30 września 2015, red. D. Walawender-Musz, Warszawa 2015, s. 219–228.

2 *Ibidem*, s. 221.

3 Por. *I Sobieski a Roma. La famiglia reale polacca nella Città Eterna*, red. J.A. Chrościcki, Z. Flisowska, P. Migasiewicz, Warszawa 2018.

Bezpośrednio z Janem III związane są przedmioty przekazane przez niego do włoskich sanktuariów jako wota za zwycięstwa militarne. Informacje o działalności wotywniej króla pojawiają się w wielu źródłach historycznych, wciąż jednak weryfikacja tych przekazów oraz odnalezienie, zidentyfikowanie i fachowe opisanie obiektów pojawiających się w literaturze pozostaje wyzwaniem dla historyków sztuki i kultury materialnej⁴. Najbardziej znaną z włoskich donacji Sobieskiego jest ta poczyniona dla sanktuarium maryjnego w Loreto⁵. Również w Padwie, w bazylice św. Antoniego znajduje się buława, według najstarszych inwentarzy kościoła opisywana jako dar Sobieskiego⁶. Ani okoliczności przekazania buławy, ani wejścia w jej posiadanie przez Jana III nie są jasne. W wiedeńskich zbiorach militariów Kunsthistorisches Museum znajduje się analogiczna buława, pochodząca z połowy XVI wieku, z warsztatu Andreasa Hunyadiego z Kluż-Napoki. Podobieństwo między tymi dwoma obiektami każe badaczom przypuszczać, że i padewska buława wyszła spod ręki tego samego mistrza. Datowana na około 1560 rok, zachwyca bogatą i staranną dekoracją z filigranu i turkusów⁷.

W Padwie znajdują się ponadto dwa późniejsze wizerunki króla Jana III: fundowany przez Stanisława Augusta Poniatowskiego pomnik na Prato della Valle oraz brązowe popiersie autorstwa Antoniego Madeyskiego z 1905 roku w kaplicy bocznej w bazylice św. Antoniego.

Ważnym tematem sztuki północnych Włoch związanej z Sobieskim jest ikonografia Ligi Świętej, którą współtworzyła Wenecja – wraz z cesarstwem, Rzeczpospolitą i pod patronatem papieża. Wspólny portret czterech przywódców, Innocentego XI, Leopolda I, Jana III i Francesca Morosiniego, pojawia się na wielu przedstawieniach, zwłaszcza graficznych i medalierskich. Wśród nich szczególną uwagę zwracają te, które angażują ikonografię religijną lub biblijną do budowania propagandowego wizerunku sojuszu.

Ekstremalnym tego przykładem jest dekoracja tabernakulum w kościele parafialnym S. Giacomo w Caldes (Val di Sole, Trydent-Górna Adyga), datowanego na drugą połowę lat osiemdziesiątych XVII wieku. Srebrne drzwiczki do najświętszego dla katolików miejsca przechowywania przedstawiają trzech władców, cesarza, króla i dożę, zwróconych ku

4 Dość przywołać analogiczną sytuację na gruncie polskim i badania Jerzego Żmudzińskiego w tym zakresie. Por. np. *Jan III Sobieski wraca spod Wiednia – królewskie trofea i wota w świątyniach Polski*, w: *Jan III Sobieski. Polski król w Wiedniu*, katalog wystawy, Wiedeń, Belvedere, 7 lipca – 1 listopada 2017, red. M. Hohn, K. Pyzel, Wiedeń–Warszawa 2017, s. 218–221 oraz noty 87–92.

5 Por. J. Pietrzak, *Kult loretański w kręgu rodziny Sobieskich – między religijnością a propagandą*, „Studia Wilanowskie”, XXI, 2014, s. 103–116, tu: s. 110.

6 Capella delle Relique o del Tesoro, Basilica di Sant'Antonio di Padova, współczesny nr inw. G. 59.

7 M. Collareta, *MaZZa d'onore*, w: *Basilica del Santo. Leoreficerie*, red. M. Collareta, G. Mariani Canova, A.M. Spiazzi, Padova 1995, s. 62–63.

stojącemu po lewej stronie papieżowi, który przekazuje cesarzowi chleb i kielich z winem. Poniżej, na pierwszym planie ukazane zostały ciała pokonanych żołnierzy, górną część kompozycji zajmuje natomiast wizerunek Chrystusa niosącego krzyż. Aluzją do biblijnej figury Melchizedeka z Księgi Rodzaju, kapłana, który wychodzi naprzeciw zwycięskiemu Abrahamowi, wydaje się klarowna.

Z licznych przedstawień graficznych tematu warto przywołać rycinę nieustalonego autorstwa, przechowywaną w Museo Civico d'Arte Antica w turyńskim Palazzo Madama⁸. Centralne miejsce kompozycji zajmuje papież Innocenty XI, a wokół jego tronu klęczą: cesarz, wenecki doża i polski król. Władcy trzymają w rękach tasiemki, które papież splata w jedno. Nad tą sceną góruje Trójca Święta na obłokach. Od każdej z Osób boskich sływa na papieża promień światła – symbolizujący nadprzyrodzoną mądrość. W ten sposób rycina gloryfikuje antyturecki sojusz, nie tylko ukazując papieskie wsparcie, ale także sugerując boskie.

Z kolei boloński artysta, Giuseppe Maria Mitelli, zbiorowy wizerunek czterech przywódców wpisał w ozdobne litery składające się na słowa *Viva Roma* – niech żyje Rzym: portrety Innocentego XI (V), Leopolda I (I), Jana III (V), Francesca Morosiniego (A) oraz alegorie cnót pobożności (R), sprawiedliwości (O), męstwa (M) i umiarkowania (A)⁹. Również w wielu innych jego rycinach pojawiają się odniesienia do militarnego konfliktu z Turcją. W większości przypadków temat ten podejmuje w przedstawieniach satyrycznych i karykaturach – niejednokrotnie okrutnych i upokarzających przeciwnika. Dotyczy to także kart i plansz do gier, które dekorował Mitelli.

Wśród nich jednak pojawiają się również takie, które charakterem przypominają bardziej wspomniane *Viva Roma* – po prostu wychwalające zwycięzców. *Vivano li difensori della Christianità nella Liberazione di Vienna* (Niech żyją obrońcy chrześcijaństwa w odsieczy wiedeńskiej)¹⁰ ukazuje triumf Jana III i cesarza Leopolda I. Monarchowie siedzą na potężnej kwadrydze, otoczeni jeńcami i żołnierzami niosącymi zdobycze wojenne. Interesujące nas ryciny Mitellego we włoskich kolekcjach zachowały się między innymi w Fondazione Cassa di Risparmio w Bolonii, Civica Raccolta delle Stampe Achille Bertarelli oraz Castello Sforzesco w Mediolanie.

W trakcie trwania programu udało się poszerzyć wiedzę również na temat *sobiescianów* rzymskich – o których przecież już wielokrotnie pisano¹¹. W ostatnich latach do listy ważnych dla nas opraco-

8 Nr inw. 7742/Sila.

9 Por. H. Widacka, *Lew Lechistanu*, Warszawa 2010, s. 108–109.

10 *Ibidem*, s. 390–391.

11 Np. udało się wyjaśnić losy portretu Jana III z ambasady polskiej w Rzymie, o którym wspomnieli w swoim rekoniesansie Gołąbek i Kunicki-Goldfinger. Obraz okazał się tożsamy z przechowywanym w kościele polskim św. Stanisława.

wań rzymskich pamiątek doszły między innymi archiwalne studia nad korespondencją Carla Barberiniego, kardynała protektora Rzeczypospolitej, z Marią Kazimierą¹².

Nade wszystko wśród nowych (lub nowo potwierdzonych) *sobiescianów* znalazły się przedmioty związane z rodziną Jana III – Marią Kazimierą i synami, a zwłaszcza wnuczką Marią Klementyną. W podrzymskim opactwie św. Nila w Grottaferrata znajduje się rysunek Pier Leona Ghezzi przedstawiający Marię Kazimierę na uczcie z kardynałami u Carla Barberiniego. W Archivio di Stato w Rzymie zachowały się rachunki sióstr benedyktynek z Campo Marzio, które poświadczają zakupy czynione na potrzeby przyjęcia wizyty królowej wdowy i wnuczki Marii Kazimiery, która jej towarzyszyła. W archiwum rzymskiej prowincji kapucynów przy Via Veneto z kolei – korespondencja między ojcem Giuseppe Antonio da Micigliano a Marią Kazimierą, Teresą Kunegundą, Jakubem i Konstantym; w tych listach towarzyszący w ostatnich chwilach Aleksandrowi Sobieskiemu kapucyn informuje jego bliższych o śmierci królewicza¹³. Dzięki pracy ojca Rinalda Cordovaniego z tego archiwum na światło dzienne wyszły również inne dokumenty związane z Aleksandrem Sobieskim oraz wizerunki ukazujące go jako franciszkańskiego zakonika¹⁴. Relację o śmierci Aleksandra zachowało również florenckie archiwum zakonu¹⁵.

Ciekawym wątkiem są druki okolicznościowe związane z pobylem Marii Kazimiery w Wiecznym Mieście. Na przykład *Panegirico in lode della sacra real maestà di Maria Casimira Regina di Polonia*, wydany w Rzymie przez Lucę Antoniego Chracasa, pochodzącego z Apulii drukarza, notabene członka bractwa Santissimo Nome di Maria, powstałego w Rzymie dla uczczenia wiktoria wiedeńskiej¹⁶. Druk jest zapisem przemowy wygłoszonej 5 października 1699 roku. Na jedenastu stronniczkach hrabia Orazio d'Elci, członek Akademii Arkadyjskiej (w której nazywał się Eveno Traustio), przedstawia historię życia Marii Kazimiery i chwala jej cnoty.

Znane są z literatury teksty i wizerunki powstające z okazji rzymskich uroczystości żałobnych różnych członków rodziny Sobieskich: samego Jana III, Aleksandra oraz Marii Klementyny. W rzymskiej Biblio-

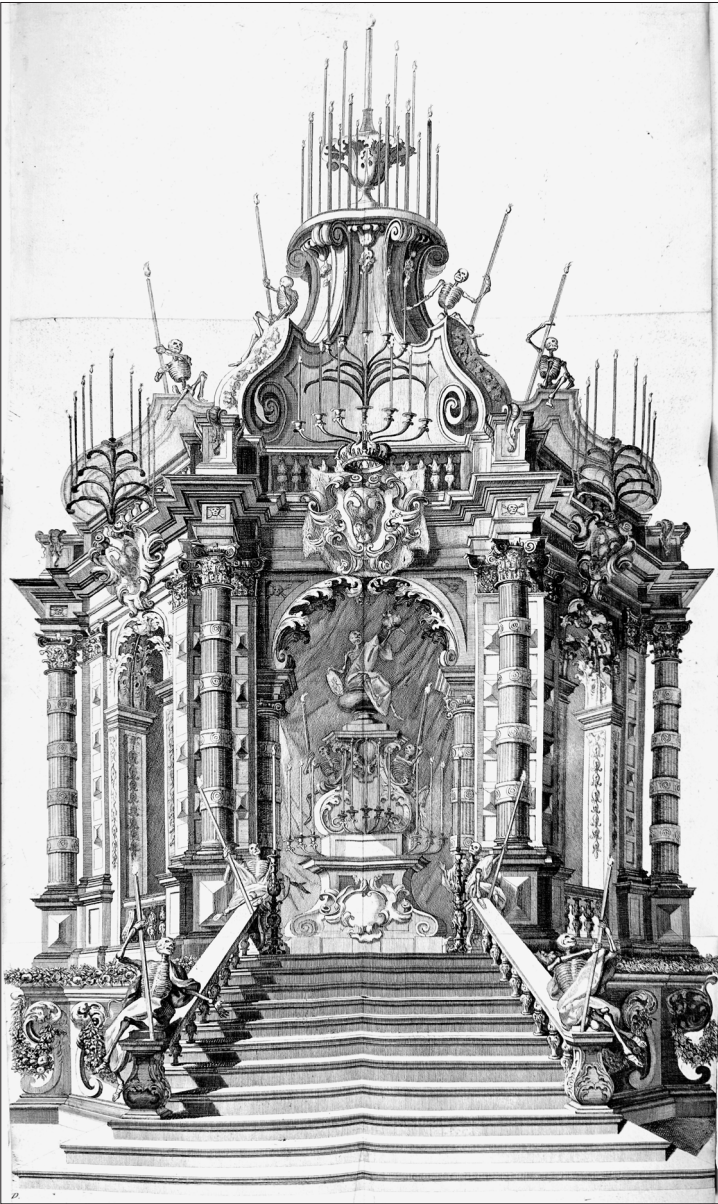
12 G. Platania, *Polonia e Curia Romana. Corrispondenza di Maria Kazimiera Sobieska regina di Polonia, con Carlo Barberini Protettore del Regno (1681–1699)*, Viterbo 2016 (Acta Barberiniana, 3).

13 Por. R. Cordovani, *Alessandro Sobieski e i frati cappuccini a Roma*, w: *I Sobieski a Roma...*, s. 344–361.

14 *Ibidem*, s. 354–355, 360.

15 Rękopis Filippo Bernardi da Firenze, Relazione dell'Infermità, Morte, Essequie, e Sepoltura del Ser.mo Principe Alessandro Subieschi di Pollonia, seguita in Roma l'anno 1714.

16 Zachowane egzemplarze: Biblioteca Nazionale Centrale w Rzymie (34.3.L.9.10), Biblioteca Marucelliana we Florencji (MAG.Misc.34.1.6), Biblioteca Universitaria di Bologna (A.5.Tab.1.I.1.61/4), Biblioteca Augusta w Perugii (I.F 306), a także Biblioteka Narodowa w Warszawie (SD XVII.4.16613).

il. 24

Egzekwie
Marii Klementyny
w kościele San Paterniano
w Fano, w: Sebastiano
Paoli, *Solenni esequie
di Maria Clementin[a]
Sobieski*, 1736

121

teca Casanatense znajduje się również druk okolicznościowy wydany dla upamiętnienia uroczystości zorganizowanych ku czci Marii Klementyny przez miejscowego biskupa, Giacoma Benia, w Fano (Marche) (il. 24). Ten bardzo ciekawy dokument pokazuje zasięg jej sławy oraz charakter tego typu uroczystości w mniejszych ośrodkach. Tekst napisany przez Sebastiana Paola dokładnie przedstawia i interpretuje emblematyczną dekorację kościoła – łączącą tekst i obraz, wychwalającą cnoty Marii Klementyny, jej królewskie pochodzenie i oddanie sprawom religijnym. Opis dekoracji kończy relacja z uroczystości żałobnych, które odbyły się 23 maja 1735 roku. Druk zawiera dwie

ryciny sygnowane przez Giuseppego Cameratę, przedstawiające widok wnętrza kościoła udekorowanego na egzekwie oraz konstrukcję wzniesioną w nawie głównej¹⁷.

Rzymskich pamiątek związanych z Marią Klementyną jest zresztą znacznie więcej. Na przykład w klasztorze św. Cecylii na Zatybrzu znajduje się tablica z epoki upamiętniająca miejsce, w którym królewska wnuczka odprawiała liturgię godzin. Natomiast w archiwum Kolegium Angielskiego, powstałego w 1362 roku dla przyjmowania pielgrzymów z Wysp Brytyjskich, znajdują się dokumenty dotyczące pogrzebu Marii Klementyny oraz liturgii odprawianej w intencji Sobieskich¹⁸.

Wszystkie opisane tu obiekty opublikowane zostały w internetowej bazie Sobiesciana, prowadzonej przez Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie i dostępnej na jego stronie¹⁹.

SUMMARY

Works of art and memorabilia related to the Sobieski family – an Italian search

In 2012 the Museum of King Jan III's Palace at Wilanów has launched a program *Monumentum Sobiescianum* – a research project focused on artifacts related to the Sobieski family and preserved in historical collections all over the Europe. In the last years some new findings in Italian churches and institutions have been made. Also many hypothesis from secondary literature and indications drawn from historical sources have been verified. Italian *Sobiesciana* are numerous and very differentiated: votive offerings (e.g. sanctuaries in Padua, Loreto and Rome), liturgical elements (church of S. Giacomo in Caldes, Val di Sole), prints (collections in Bologna, Turin, Milan and Rome), archival documents (Rome). Very important traces of the Sobieskis' activity and legend can be find in Rome, which in different times became a temporal residence of Queen Marie Casimire, her sons, and her granddaughter.

Keywords: Holy League, Bolonia, Rome, Marie Casimire, Maria Clementina, Aleksander Sobieski, Capuchins, iconography, archives, votive offerings

17 VOL MISC.398 2; trzy egzemplarze znajdują się również w Bibliotece Watykańskiej. O drukach powstających dla upamiętnienia efemerycznych dekoracji uroczystości żałobnych zob. M. Schraven, *Festive Funerals in Early Modern Italy. The Art and Culture of Conspicuous Commemoration*, New York 2014, s. 2.

18 Maurice Whitehead prowadzący inwentaryzację archiwum kolegium zechce przyjąć podziękowania za podzielenie się informacjami o dokumentach dotyczących Marii Klementyny.

19 <http://www.wilanow-palac.pl/sobiesciana> (dostęp: 20 VII 2018).

Rzymski okres życia najstarszej córki królewicza Jakuba, Marii Kazimierzy, w świetle korespondencji rodzinnej

Aleksandra Skrzypiet

- s. 60 (il. 20) Jan Tricius?, *Portret Marii Kazimierzy Sobieskiej*, ok. 1676, olej na płótnie, 161 x 114 cm, Wil.1686, wł. Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, © Zbigniew Reszka, Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie
- s. 70 (il. 21) Autor nieustalony, *Portret Jakuba Ludwika Sobieskiego*, po 1691, olej na płótnie, 95 x 71,5 cm, Wil.1127, wł. Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, © Zbigniew Reszka, Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie

Nieznany poemat na śmierć Marii Klementyny Sobieskiej

Konrad Niemira

- s. 78 (il. 22) Autor nieustalony, *Portret Marii Klementyny Sobieskiej*, XVIII w., olej na płótnie, 72,6 x 59,0 cm, nr inw. ŁKr 1445, wł. Muzeum Łazienki Królewskie w Warszawie, fot. Andrzej Kotlarski
- s. 79 (il. 23) Miguel de Sorelló na podstawie wzoru Agostina Masucciego, *Maria Klementyna Sobieska przed ołtarzem*, 1737, miedzioryt na papierze, 29,2 x 20,7 cm, nr inw. RP-P-OB-49.737, wł. Rijksmuseum

Dzieła sztuki i pamiątki związane z rodziną Sobieskich – kwerenda włoska

Zuzanna Flisowska

- s. 121 (il. 24) *Egzekwie Marii Klementyny w kościele San Paterniano w Fano*, w: Sebastiano Paoli, *Solenni esequie di Maria Clementin[a] Sobieski*, Fano 1736, zdjęcie dzięki uprzejmości Biblioteca Casanatense, Rzym

Wizerunki Jana III na srebrach gdańskich

Anna Frąckowska

- s. 133 (il. 25) Peter II Röde, Kubek z repusowanymi portretami Jana III i Marii Kazimierzy, nr inw. 158, wł. Zamek Królewski na Wawelu Państwowe Zbiory Sztuki, © Zamek Królewski na Wawelu, fot. Dariusz Błazewski
- s. 136 (il. 26) Nathaniel Schlaubitz, Kubek z repusowanymi portretami Jana III i królowej Marii Kazimierzy, nr inw. MHMG/S/1384,

wł. Muzeum Gdańska, fotografia wykonana i udostępniona przez Muzeum Gdańska

- s. 137 (il. 27) Nathaniel Schlaubitz, Kubek z repusowanymi portretami Jana III i Marii Kazimierzy, nr inw. ZKW-dep.FC/196/ab, wł. Fundacja zbiorów im. Ciecchanowickich w Zamku Królewskim w Warszawie – Muzeum, depozyt w Zamku Królewskim w Warszawie – Muzeum, fot. Andrzej Ring, Lech Sandzewicz
- s. 139 (il. 28) Hans Polmann, Kufel z repusowanymi portretami Jana III i Marii Kazimierzy, nr inw. Wil.6195, wł. Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, © Agnieszka Indyk, Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie
- s. 140 (il. 29) Peter II Röde, Kufel z medalem z wizerunkiem Jana III i wizerunkiem obłożonego Chocimia, nr inw. Wil.6194, wł. Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, © Zbigniew Reszka, Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie
- s. 142 (il. 30) Johann Gottfried Holl, Kubek z odlewami medali Jana III i Michała Korybuta Wiśniowieckiego, nr inw. Wil.3781, wł. Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, © Zbigniew Reszka, Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie
- s. 143 (il. 31) Hieronim II Holl, Kubek z odlewem medalu Jana III, nr inw. MK 3828, wł. Polska Akademia Nauk, Biblioteka Kórnicka, fot. Zdzisław Nowakowski, Polska Akademia Nauk, Biblioteka Kórnicka
- s. 144 (il. 32) Nierozpoznany warsztat gdański (?), Kubek cechu sukienników z medalem (odlewem medalu?) z wizerunkiem Jana III, Słupsk (Stolp), Muzeum Regionalne i Miejskie (obiekt zaginiony), fot. lata 30. XX w., nr inw. MNS/A.Foto/15374, wł. Archiwum Fotograficzne Muzeum Narodowego w Szczecinie
- s. 148 (il. 33) Johann Gottfried Holl, Taca ze sceną triumfalnego wjazdu Jana III, nr inw. Wil.500, wł. Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, © Zbigniew Reszka, Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie
- s. 150 (il. 34) Jakob Beckhausen, Taca ze sceną Estera przed Ahazwerem i medalionem portretowym Jana III, nr inw. 0545, wł. Victoria, Australia, The Herbert and May Shaw Bequest, Collection: Hamilton Gallery

NOTY O AUTORACH

270

Kamila Domańska, mgr inż. architekt krajobrazu, absolwentka Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, zastępca kierownika Działu Ogrodowego Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, wieloletni pracownik Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, specjalistka z zakresu pielęgnacji zabytkowej zieleni, członkini warszawskiego oddziału SITO.
(kdomanska@muzeum-wilanow.pl)

Zuzanna Flisowska, pracownik Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, m.in. nad kwerendą włoskich sobiescianów; absolwentka historii sztuki (UW) i teologii (Collegium Bobolanum), interesuje się związkami teologii i dziejów myśli o sztuce, a także nowożytną grafiką, zwłaszcza o tematyce biblijnej. (zuzanna.flisowska@op.pl)

Anna Frąckowska, dr, historyk sztuki, muzealnik, absolwentka Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. W 2010 r. na macierzystej uczelni obroniła rozprawę doktorską dotyczącą barokowego zlotnictwa gdańskiego. Zajmuje się nowożytnym rzemiosłem artystycznym (szczególnie metalowym) i grafiką; w latach 2011–2012 była kuratorem Muzeum Narodowego w Gdańsku. Aktualnie zawodowo związana z Muzeum Gdańska i Polską Akademią Nauk Biblioteką Gdańską.
(a.frackowska@muzeumgdansk.pl)

Tibor Gerencsér, historyk, dyrektor Fundacji im. Wacława Felczaka; doktorant Katedry Historii Cywilizacji Uniwersytetu im. Loránda Eötvösa w Budapeszcie, pisze rozprawę doktorską na temat stosunków kulturalnych Polski i Węgier w okresie międzywojennym; zajmuje się związkami polsko-węgierskimi w XX w. oraz polityką pamięci.
(tibor.gerencser@hotmail.com)

Aleksandra Głowacz, edukatorka muzealna, historyczka sztuki. Kierownik Działu Edukacji w Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, gdzie przygotowywała programy edukacyjne skierowane do grup szkolnych, konkursy dla młodych projektantów „Edukacyjny plac zabaw”, „Pojazd badawczy”, „Zabawka z pasją”. Koordynowała międzynarodowy projekt edukacyjny „Discovering European Heritage in Royal Residences”, wyróżniony w konkursie Sybilla 2011, oraz projekt „Wymiana doświadczeń w Europie – wspomaganie mobilności profesjonalistów z muzeów-rezydencji”.
(aglowacz@muzeum-wilanow.pl)

Zbigniew Hundert, dr, adiunkt na Wydziale Nauk Historycznych i Społecznych UKSW w Warszawie; zainteresowania badawcze: polityczna, wojskowa i ekonomiczna historia Rzeczypospolitej w drugiej połowie XVII w. (zb.hundert@gmail.com)

Jacek Kuśmierski, mgr inż. architekt krajobrazu, absolwent Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu, Asystent Ogrodnik w Dziale Ogrodowym Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, autor opracowań badawczych i projektowych z zakresu ochrony i kształtowania krajobrazu, członek ICOM i warszawskiego oddziału SITO.
(jkusmierski@muzeum-wilanow.pl).

Agnieszka Laudy, z wykształcenia mikrobiolog. Obecnie pracuje w Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie. Zajmuje się zagadnieniami powiązаныmi z analizą ryzyk w konserwacji prewencyjnej, badaniami i analizą procesów biodeterioracyjnych obiektów zabytkowych, ochroną różnorodności biologicznej i ekosystemów oraz zarządzaniem danymi środowiskowymi i wdrażaniem nowych technologii do procedur bezpieczeństwa i ochrony zbiorów zabytków. Jest autorką i współautorką licznych projektów badawczych realizowanych w Polsce i za granicą (nagroda Europa Nostra w projekcie EPICO). Od 2010 r. jest polskim ekspertem w Komitecie Technicznym CEN / TC 346 Conservation of Cultural Property oraz wewnętrznym ekspertem w Polskim Komitecie Technicznym ds. Normalizacji PKN. Od 2016 roku pełni funkcję Pełnomocnika Dyrektora ds. Środowiska w Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie oraz eksperta w zakresie Zarządzania w Zrównoważonym Rozwoju (certyfikat Cambridge Institute for Sustainability Leadership, University of Cambridge, 2017). Jest także autorką wielu publikacji naukowych. (alaudy@muzeum-wilanow.pl)

Anna Leyk, absolwentka wydziału historii na uniwersytecie Paris-X Nanterre, wieloletnia korektorka, redaktorka oraz tłumaczka.
(anna_leyk@poczta.onet.pl)

Anna Markiewicz, dr, Instytut Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego, zajmuje się kulturą, kulturą materialną i życiem codziennym epoki staropolskiej, szczególnie problematyką odbywanych w XVII i XVIII wieku podróży oraz edytorstwem źródeł. Autorka licznych publikacji, m.in. edycji źródłowej: *Jan Michał Kossowicz, Diariusz podróży po Europie (1682–1688)*, Warszawa 2017.
(anna-markiewicz1@wp.pl)